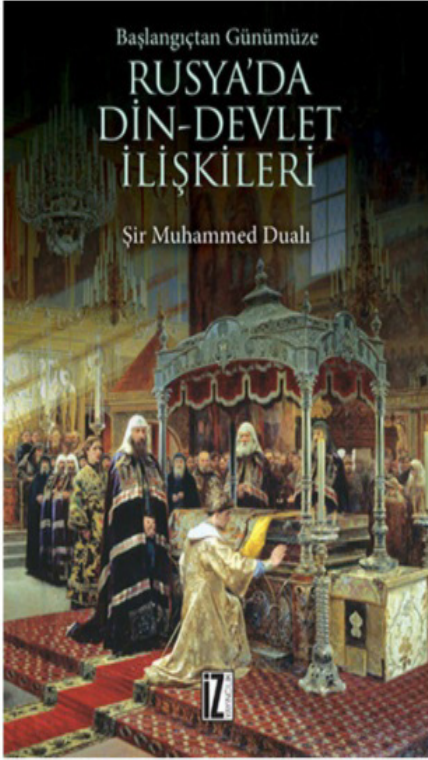

ŞİR MUHAMMED DUALI, RUSYA'DA DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ, İZ YAYINCILIK, İSTANBUL 2014, 302 S.*

Şir Muhammad Duali, Religion-State Relations in Russia, İz Publishing, Istanbul 2014, 302 p.

Cenk TAMER**

“Dinler Tarihi” alanında ihtisası bulunan Dr. Şir Muhammed Dualı'nın kaleme aldığı bu eser, Rusya'nın dini ve siyasi hayatında büyük öneme sahip olan Rus Ortodoks Kilisesi'nin tarihini ortaya koymaktadır. Kitap, Rusya tarihinde din-devlet ilişkilerinin seyrini ve günümüzdeki durumunu irdelemektedir. Türkiye'de bu alanda yapılmış kapsamlı bir çalışmanın olmaması, eserin önemini artırmaktadır. Nitekim bu eserin kapsamı, Ortodoksluğun Rus topraklarında yayılmaya başladığı 10. yüzyılın son çeyreğine kadar uzanmaktadır. Böylesine geniş bir okuma yapılmasının sebebi, Rusya'nın

bugüne kadar izlediği kilise politikasının daha iyi anlaşılmasıdır. Buradan hareketle çalışmanın giriş bölümünde, Ortodoksluğun 10. yüzyılda özellikle Kinyas Vladimir döneminde Rusların resmi dini haline getirilmesinden bahsedilmektedir. Dualı'ya göre, Ortodoksluğun resmi din olarak kabulü,

---

* **Makale Geliş Tarihi:** 21.10.2020 **Yayına Kabul Tarihi:** 05.03.2021

** Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, e-posta: ctamer.11@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1331-7942.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Rus tarihinin kalan tüm evreleri için yön verici etkiye sahiptir. Bu bağlamda Rus kültürü, yazı ve edebiyatında Ortodoksluğun kalıcı bir etkisi vardır. Siyasi olarak bakıldığında ise Vladimir'in bu kararı sonucunda Slav toplumu Doğu'dan koparak Batı'ya yönelmiştir.

Kitabın birinci bölümü, "Ortaçağ Rusya'sında Kilise-Devlet İlişkisi" ve "1917 Şubat Devrimi ve Çarlık Rejiminin Sonu" olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. Dualı'ya göre; Rus Ortodoks Kilisesi, özellikle 15. yüzyıldan itibaren Rusya'nın bir imparatorluğa dönüşmesine katkı sağlamıştır. Çarlık Rusyası'nda önemli bir konuma sahip olan kilise, Bolşevik Devrimi'yle birlikte devletin politikaları sonucu tamamen devre dışı bırakılmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde en dikkat çeken kısımlardan biri de 1453 yılında İstanbul'un fethiyle birlikte Bizans'ın yıkılması ve Ortodoks İmparatorluğu'nun Moskova Rusya'sına taşınmasıdır. Dualı'ya göre bu yaklaşım, "Üçüncü Roma" iddiasının doğmasına ve Bizans İmparatorluğu'nun özelliklerinin Ortodoks Rus yönetimine aktarılmasına olanak sağlamıştır. Örneğin Moskova, Bizans'ın çift başlı kartal armasını kendi arması olarak kabullenmiştir. Bu bölümde vurgulanan bir başka husus da Çar I. Petro'nun reformlarıyla birlikte kilisenin tamamen kontrol altına alınmak istenmesidir. Fakat bu reformlara rağmen kilise, 1917 senesindeki Bolşevik Devrimi'ne kadar devletten ayrı varlığını sürdürmek için çaba sarf etmiştir.

İkinci bölüm, "Komünizm Gölgesinde Din-Devlet İlişkisi" ve "II: Dünya Savaşı Sırasında Değişen Kilise-Devlet İlişkisi" başlıkları altında incelenmiştir. Bu bölümde vurgulanan en önemli kırılma noktası, Bolşevik Devrimi'yle birlikte kilisenin devletten ve okulların da kiliseden ayrılmasını benimseyen yasa teklifinin kabul edilmesidir. Dualı'ya göre Bolşevikler, kiliseyi otokrasinin bir parçası olarak görmüş ve kiliseye/dine karşı savaş açmıştır. Bir başka ifadeyle, devrim sonucu iktidara gelerek sosyalizm üzerinden yeni bir dünya inşa etmeyi amaçlayan Bolşevikler, geçmişle ve bilhassa geçmişin kalıntısı olan kiliseyle çatışmaya girmiştir.

ŞİR MUHAMMED DUALI, RUSYA'DA DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ

1924 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) başına geçen Josef Stalin, 1930'lardan itibaren din karşıtı politikalarını hızlandırmış, bunun gerekçesi olarak da kilisenin devrim karşıtı eylemler içinde olması gösterilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sürecinde ise Stalin, kiliseye karşı daha ılımlı bir tavır içerisine yönelmiştir. Bu ihtiyatlı tavrın sebebi, Stalin'in Rus Kilisesi'ni kullanarak yeni bir dünya düzeni oluşturmak istemesidir. Dualı'ya göre, bu dönemde Ortodokslar için Vatikan olarak algılanacak bir yeri oluşturma planı, tüm çabalara rağmen başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Üçüncü bölüm, "Stalin Sonrası Sovyetlerin Din Politikası" ve "SSCB Sonrası Rus Ortodoks Kilisesi'nin Yeniden Güç Kazanması" olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Stalin sonrası ifade eden Nikita S. Kruşçev iktidarı, Rus Ortodoks Kilisesi'ne yönelik baskıların son dönemi olarak bilinmektedir. Stalin'in II. Dünya Savaşı sürecinde izlediği ılımlı din siyasetini eleştiren ve kiliseye karşı yeni bir baskı politikası başlatan Kruşçev, diğer taraftan ülkesinin çıkarları doğrultusunda Rus Ortodoks Kilisesi'ni dış politikada aktif bir şekilde kullanmayı amaçlamıştır. Din karşıtı söylem ve eylemler ise Kruşçev'in 1964 yılında yönetimden uzaklaştırılmasından sonra da devam etmiştir. Nitekim Leonid İ. Brejnev, Kruşçev'in baskıcı din politikalarını sürdürmüştür.

Mihail Gorbaçov'un "yeniden yapılanma" süreci, kiliseye için yeni imkânlar doğurmakla birlikte SSCB'nin dağılması, kilisenin eski ihtişamlı günlerine kavuşması olarak yorumlanmıştır. Dualı'ya göre kilise, SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte yıllardan beri kaybettiği itibarını ve mal varlığını elde ederek yeniden Rus halkının manevi ve ulusal kimliğinin simgesi haline gelmiştir. 2000 yılında iktidara gelen Vladimir Putin, kiliseyle sıcak bir ilişki geliştirmiş ve onu tüm platformlarda desteklemeyi devlet politikası haline getirmiştir. Böylelikle Ortodoksluk, gayriresmi de olsa devletin dini konumuna getirilmiştir.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Kitabın işleniş biçimi ele alındığında, Rus Ortodoks Kilisesi ve Rusya'da din-devlet ilişkilerine dair tarihsel durum değerlendirmesi ve tespiti yapıldığı söylenebilir. Yazarın doktora tezinden uyarlandığı tahmin edilen bu kitabın içeriği oldukça tatmin edici boyuttadır. Başlıklar, konu bütünlüğünü sağlayacak şekilde tasnif edilmiştir. Dili, akademik bir eserden uyarlandığı dikkate alınırca sadelik bakımından gayet kabul edilebilir düzeydedir. Bu yüzden de herkesin zorlanmadan okuyabileceği akıcılıktadır. Tercih edilen konu ve kapsam itibarıyla eserin literatürdeki önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir. Rus kültürünün en önemli yapıtaşlarından olan Ortodoks Kilisesi'nin tarihini öğrenmek, Rusya'nın dünya siyasetinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.